

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna.

Tihana LUBINA

Filozofski fakultet

Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Lorenza Jägera 9

HR – 31 000 Osijek

tlubina@ffos.hr

DOI: <https://doi.org/10.29162/ANAFORA.v11i1.6>

Pregledni rad

Review Article

Primljeno 14. ožujka 2023.

Received: 14 July 2023

Prihvaćeno 1. lipnja 2024.

Accepted: 1 June 2024

GIMNAZIJSKA KNJIŽNA ZBIRKA KAO MUZEJSKA ZBIRKA

Sažetak

U radu se istražuje i analizira Gimnazijska knjižna zbirka Muzeja Slavonije, nekada bivša knjižnica Velike gimnazije u Osijeku, u kontekstu muzejskoga predmeta. Naime, *stara knjiga* danas upravo svojim povijesnim identitetom i svojim materijalnim posebnostima može vrlo vjerno odraziti povijesna zbivanja neke sredine te o njoj generirati određene nove spoznaje koje su je tijekom vremena oblikovale. S ciljem potvrđivanja navedenoga provedena je analiza odabranih jedinica građe Gimnazijske zbirke te se pokazalo da pojedinačni primjerci unutar knjižne zbirke kao cjeline u novoj muzejskoj realnosti doista mogu funkcionirati kao muzejski predmeti. Potvrđuje se da takav muzejski predmet ulogom aktivnoga sudionika vremena i prostora danas komunicira svojim materijalnim posebnostima (uvezima, ukrasima, ex librisima, posvetama, pečatima, bilješkama na marginama i sl.) te time, u svakome smislu, postaje mjerodavan i vrijedan povijesni izvor za daljnja proučavanja kulturno-povijesnih posebnosti osječkoga kraja.

Ključne riječi: Gimnazijska knjižna zbirka, Muzej Slavonije, muzejska zbirka, muzejski predmet, stara knjiga

Uvod

Vremenski odmak od pojavnosti stvari i predmeta iz prošlosti dopušta nam u današnjici otvoriti nove uvide o istima te na taj način prepoznati njihova nova značenja i vrijednosti. Jednako se događa, primjerice, i sa *starom knjigom*, koja je tijekom svoga dugog postojanja (p)ostala svojevrsnim svjedokom nekoga vremena u kojemu je na određeni način, makar i samom svojom pojavnošću, sudjelovala. Svojim, dakle, „sudjelovanjem“ u tom određenom vremenu knjiga nam daje konkretne informacije o njemu, potvrđuje važnost razvoja kulture, obrazovanja i ukusa čitateljske publike. Dakako, pruža nam informacije i o samoj sebi, svojim razvojnim linijama i utjecaju na društvo. Stoga se doista valja složiti s Horić, koja će navesti da je knjiga kroz svoju dugu povijest zapravo imala svojstva kulturno-povijesnoga spomenika, kulturnoga predmeta i dominantnoga društvenog fenomena te pokretnoga civilizacijskog i kulturnog dobra kao dijela općeljudske baštine (Horić 40).

Zahvaljujući svojem opsegu i sadržaju, na tome je tragu moguće promatrati i Gimnazijsku knjižnu zbirku¹ koja sve te značajke nedvojbeno u sebi objedinjuje i za koju se ujedno može reći da je jedna od bogatijih zbirki unutar spomeničkoga fonda Odjela knjižnice Muzeja Slavonije. Konkretno, riječ je o starome fondu bivše Velike gimnazije u Osijeku (1729 – 1929), koji je upravo zalaganjem dr. Josipa Bösendorfera i Danice Pinterović tijekom ratne 1943. godine bio pohranjen u Odjel knjižnice Muzeja te tako spašen od mogućega uništenja. Fond je konačno i zadržan i kao posebna cjelina uvršten u Odjel knjižnice te danas čini zatvorenu spomeničku zbirku s gotovo 11 138 svezaka knjiga (Burić, *Knjižni fond* 226–228).

Stara knjiga kao muzejski predmet

Promišljajući o knjizi i knjižnome fondu općenito, Vesna Burić svojevremeno će navesti da je on odraz kulturnih, društvenih i obrazovnih prilika duljega vremenskog razdoblja u kojemu je nastajao – „u idejnim začecima, sakupljačkim naporima popunjavanja i proširivanja, te i u slučaju kada je već bio zaključen, ali korišten“ (Burić, *Knjižni fond* 223). Prema tome, s obzirom na postojeći muzejski okvir u kojemu se nalazi, intencija je dotičnu Gimnazijsku knjižnu

---

¹ Pravi naziv knjižnice koja se nalazi u fondu Odjela knjižnice Muzeja Slavonije jest *Gimnazijska zbirka*, no u svrhu što boljega razumijevanja o kakvoj se prirodi građe radi rabi se naziv *Gimnazijska knjižna zbirka*. Zbirka je registrirana: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Osijek. Reg. br. 108 – Rješenje 03.284/1-81, 1981.

zbirku sagledati i s jednoga novog stanovišta, onoga muzeološkog.² Zapravo, riječ je o pokušaju utvrđivanja njezine muzejske vrijednosti, u ovom slučaju muzealnosti same knjige kao predmeta koji u sebi nosi *odsluk* i koji, samim time, postaje dokumentom upravo kulturnih, društvenih i obrazovnih prilika određenoga vremena.

Ta je muzealnost, kako ju promišlja Ivo Maroević, naime „(...) osobina predmeta da u jednoj realnosti bude dokumentom neke druge realnosti, da u sadašnjosti bude dokumentom prošlosti, da u muzeju bude dokumentom realnoga svijeta, da u prostoru bude dokumentom nekog drugog prostornog odnosa“ (Maroević, *Uvod* 96). Primjenjujući temeljnu semiološku analizu znaka, prenoseći njegove osnovne odrednice – nositelja oznake, oznaku i označeno na muzejski predmet (predmet baštine), Maroević će također identificirati tri njegove temeljne sastavnice, a to su materijal, oblik i značenje. To zapravo znači da o trajanju nekoga predmeta u vremenu saznajemo iz njegova materijala, da podatke o njegovu izgledu i načinu na koji je izrađen iščitavamo iz njegova oblika, dok se samo značenje predmeta u obliku informacije manifestira u društvu. Stoga, kada je riječ o tumačenju muzejskoga predmeta ovisno o odmaku od realiteta koji on predstavlja, kao i o komuniciranju poruka koje u sebi pohranjuje, upravo će muzeji, za razliku od arhiva i knjižnica, smatra Maroević, biti one institucije kojima su sva tri navedena elementa podjednako važna. To jedinstvo materijala, oblika i značenja koje se manifestira u vremenu, prostoru i društvu jest ono što će neki predmet baštine uistinu učiniti vjerodostojnim. No pri tome značenje pojma vjerodostojnosti neće označavati samo izvornost, već će obuhvaćati i sva ona značenja i promjene akumulirane u materijalnoj i duhovnoj komponenti predmeta tijekom njegova života (Maroević, *Fenomen kulturne baštine* 4–6). Konačno, takvo će značenje, dakle, ono koje je predmet stjecao od trenutka svojega nastanka pa do samoga smještaja u muzej, zapravo biti ono muzeološko značenje koje predmet ujedno kvalificira i kao izvor informacija i kao izvor znanja (Maroević, *Muzejski predmet kao izvor znanja* 156).

² Ivo Maroević u svojoj knjizi *Uvod u muzeologiju* istu definira kao „dio informacijskih znanosti koji se bavi izučavanjem identifikacije, zaštite i komuniciranja muzealnosti materijalnih svjedočanstava kulture i prirode (prvenstveno muzealija) radi zaštite ljudske baštine i interpretacije i prijenosa njezinih poruka, kao i oblicima organiziranog i institucionaliziranog ljudskog djelovanja (uglavnom muzejima) za postizanje navedenih ciljeva“ (92–93).

Informacijska je znanost „znanstvena disciplina koja se bavi nastajanjem, prikupljanjem, organizacijom, tumačenjem, pohranjivanjem, pretraživanjem, širenjem, preoblikovanjem i uporabom informacija (obavijesti), napose uz pomoć informacijske i komunikacijske tehnologije“ (*Hrvatska enciklopedija*. E-izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2016.).

Kada je riječ o tiskanoj publikaciji, Aparac-Gazivoda ukazat će na činjenicu da su knjige nositelji zabilježenoga znanja, odnosno da se sadržaj djela koje je kao fizički entitet predstavljeno publikacijom tumači kao zabilježeno znanje (Aparac-Gazivoda 110). S druge pak strane, kada spominje *staru knjigu*, Maroević takvoj knjižnoj građi, naime, pridaje posebnu vrijednost, jer ona nosi značenje muzejskoga predmeta kod kojega su podjednako važni njegov oblik, materijal i značenje (Maroević, *Fenomen kulturne baštine* 6). Imajući u vidu oba teorijska koncepta, dakle, činjenicu da knjiga nosi znakove i da je sama znak, odnosno da je nositelj znanja, ali i da je ujedno izvor znanja, Radovanlija-Mileusnić konstatirat će da upravo takva dualna funkcija knjizi daje dodatnu kvalitetu, a nikako ju ne isključuje. Dakako, obje su te njezine dimenzije – i sadržajna i materijalna, zaključit će, u ravnopravnome odnosu, ovisno o ulozi koju knjiga ima u muzejskome procesu (Radovanlija Mileusnić 26–27).

U kontekstu toga da svaki predmet, bez obzira na podrijetlo i vrstu, može prenositi informacije i poruke o prošlosti (Maroević, *Muzejski predmet kao povijesni izvor i dokument* 56), treba, konačno, sagledati i spomenički fond Odjela knjižnice Muzeja Slavonije – Gimnazijsku knjižnu zbirku. Sama zbirka, kako je spomenuto, sadrži uistinu značajan broj bogatih i vrijednih publikacija, a što uključuje staru referentnu građu, školske udžbenike i priručnike, brojna djela domaćih i stranih autora iz gotovo svih područja znanosti, potom velik broj klasičnih djela, domaće i strane naslove stručnih i znanstvenih časopisa, ali i rijetka bibliofilska izdanja te darove uglednih institucija. Kada se promatraju kao pojedinačni muzejski predmeti, za svaku se od tih publikacija koje egzistiraju unutar nadređenoga pojma *zbirka* može reći i da imaju svoj određeni povijesni identitet u kojega su utkane sve informacije skupljene tijekom cijeloga njihova postojanja. To zapravo znači da će razumijevanje i tumačenje određenoga vremena, odnosno kulturno-povijesnih zbivanja kojima je neki muzejski predmet bio izložen, u ovome slučaju knjiga, omogućiti upravo materijalni ili duhovni trag koji je nedvojbeno morao ostati zabilježen u nekome od slojeva toga muzejskog predmeta (Lubina 169–170). Tako će svojevremeno, vjerojatno vođena istom tom premisom, i muzeologinja Vesna Burić, nadovezujući se na Firingera, s pravom ustvrditi da se „upravo po (...) starijem dijelu Gimnazijske knjižnice, ogleda (...) 'kulturno značenje Osijeka u prošlosti i sadašnjosti', jer sija bogatstvom i raznovrсношću, širinom zanimanja i upućenošću, onovremenom suvremenošću“ (Burić, *Knjižni fond* 228).

U svijetlu svega navedenoga, povijesni identitet ovih knjiga kao muzejskih predmeta, u kojemu nadasve leži i bogatstvo njihova potencijalnoga svjedočanstva o stanovitim ljudima i zbivanjima u prošlosti (Maroević, *Muzejski predmet kao povijesni izvor i dokument* 54), moguće je, napokon, iščitati iz njihovih materijalnih obilježja, poput uveza, inicijala, pečata, ukrasa, *ex librisa*,³ kao i različitih posveta i bilježaka na marginama (Vinaj, *Tiskopisi* 4). Tako je već iz samih pečata *KNJIŽNICA KR. GIMNAZIJE U OSIJEKU* jasno da se radi o knjigama koje su bile u vlasništvu dotične srednje škole te da su bile namijenjene tamošnjim profesorima i učenicima. Od vremena kada su se knjižnice podijelile pak na učiteljske i učeničke, na knjigama se mogu pronaći i pečati s nazivima jednoga ili drugoga fonda te istovjetni zapisi na naljepnicama s inventarnim brojevima, koji se najčešće nalaze u gornjem lijevom kutu na poleđini prednjih korica. Ti nam pečati, dakako, uvelike pomažu i u identificiranju prvotne uporabne funkcije koju je neka knjiga imala u odnosu na krug čitatelja kojemu je bila namijenjena – primjerice priručnici i literatura iz metodologije nastave redovno su pripadali učiteljskom fondu služeći kao pomoć u nastavnome radu samih profesora, dok su, s druge strane, udžbenici, lektirni naslovi i odabrani ulomci iz djela grčkih i rimskih klasika bili namijenjeni učenicima, odnosno pripadali su učeničkome fondu. Vrlo je važno navesti i podatak da Odjel knjižnice Muzeja Slavonije, osim obrađene građe Gimnazijske knjižne zbirke, sadrži još i desetak kutija knjižne građe za koju se tek planira stručna knjižnična obrada. Naime, riječ je o povećem broju knjiga koje su tijekom vremena bile uskladištene u različitim tavanskim ili podrumskim prostorima različitih institucija u gradu Osijeku, a za koje je utvrđeno da su nekoć pripadale knjižnici Velike gimnazije. Za neke od tih publikacija stručni djelatnici Odjela knjižnice danas vode tzv. internu priručnu inventarnu knjigu, s obzirom na to da se radi i o stanovitome broju vrlo vrijednih knjiga koje datiraju iz 16. stoljeća, a za koje je nužno da budu valjano evidentirane i adekvatno zbrinute (Lubina 170–171).

Konkretno, kada je riječ o knjigama 16. stoljeća, na izložbi upriličenoj 2007. godine pod nazivom *Tiskopisi XVI. stoljeća iz riznice Muzeja Slavonije u Osijeku* predstavljen je upravo izbor starih i rijetkih knjiga koje datiraju iz 16. stoljeća. Knjige su za tu priliku izdvojene iz spomeničkoga fonda Odjela knjižnice, odno-

³ Izraz koji se (uz oblike *ex foliis*: iz listova i *ex bibliotheca*: iz knjižnice) kao otisnuti natpis stavlja na knjige, najčešće na unutarnju ili vanjsku stranu korica ili na naslovnu stranicu, kao oznaka vlasništva; najčešće stoji uz ime i prezime, monogram, grb vlasnika knjige, crtež njegova portreta ili koji drugi heraldički ili alegorijski crtež (*Hrvatska enciklopedija*. E-izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2016.)

sno iz fondova Knjižnice Prandau-Normann, Knjižnice obitelji Weissmann te Gimnazijske zbirke, a riječ je bila o ukupno 94 naslova koji ujedno čine i Zbirku najstarijih tiskopisa u Muzeju. Nakon izložbe uslijedio je, dakako, i katalog s opisom svake publikacije, a sam kataložni opis slijedio je Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija ISBD(A), uz napomene, koje su za pojedine primjerke zbog osebnosti uveza ponešto opširnije i detaljnije (Vinaj, *Tiskopisi* 4, 11).

Od ukupno 94 prezentirana naslova 14 naslova tako pripada fondu Gimnazijske knjižne zbirke, s tim da je 12 naslova⁴ zavedeno u tzv. internoj priručnoj inventarnoj knjizi Odjela knjižnice Muzeja. Radi se o doista rijetkim i vrijednim primjercima tiskanima u razdoblju od 1547. do 1595. godine u osminskome i šesnaestinskome formatu. Knjige su tiskane u Italiji, Švicarskoj, Njemačkoj i Francuskoj, odnosno u gradovima Veneciji, Ženevi, Frankfurtu, Kölnu, Leipzigu, Strasbourgu, Wittenbergu, Lyonu i Parizu. Od tih 14 knjiga dvije su pak bez naslovne stranice, neke imaju samo oštećene naslovne stranice, uvez ili korice, a na nekima su vidljivi i ostatci ukrasnih traka. Na gotovo svim postojećim naslovnica vidljiv je pečat KR. GIMNAZIJE U OSIJEKU na hrvatskome ili njemačkome jeziku, uz koji je i inventarni broj, dok na poleđini prednjih korica, također s inventarnim brojem, stoji naljepnica KNJIŽNICA kr. gimnazije u Osijeku, što je ujedno i potvrda da su knjige doista bile u vlasništvu nekadašnje knjižnice Velike gimnazije. Na nekim je knjigama također i pečat MUZEJA SLAVONIJE OSIJEK. Na većini se naslovnih stranica pri dnu nalazi ime tiskara, mjesto tiskanja u latinskoj inačici te godina izdanja, koja je negdje navedena rimskim, a negdje pak arapskim brojkama (Lubina 171).

Neke poznatije tiskare toga vremena u kojima su djela tiskana jesu tiskara Trina di Monferrata, Eustathiusa Vignona, Andree Wechelia, Bartholomea Vincentiuma i Carolama Guillarda, a prepoznatljivost svake od njih je, dakako, u tiskarovome zaštitnom znaku. Naime, tiskarski je znak uvijek otisnut u središnjemu donjem dijelu naslovne stranice, no nalazimo ga i na zalistu, na poleđini posljednje tiskane stranice, na posljednjoj stranici ili na kraju djela na posebnome listu. Različitih su oblika i veličina, bogati su i stilizirani te uglavnom prikazuju simboličke elemente koji su najčešće obrubljeni određenim motom. Tako primjerice na naslovnici i na posljednjoj stranici Boccacciove *Genealogie*

⁴ Samo su dva naslova zavedena u *Inventaru knjiga* 2. Odjela knjižnice Muzeja – Boccacciovu *Genealogiu* nalazimo pod rednim brojem 9521 sa signaturom G-1369, dok se Lukijanovi *Dialogi selectiores* nalaze pod rednim brojem 8299 sa signaturom G-238.

iz 1547. godine (br. 1) nalazimo tiskarski znak venecijanskoga tiskara Andrea Arrivabenea, poznatoga i kao „libraro al segno del Pozzo“ („knjižar sa znakom bunara“). U središtu je toga znaka ovalni grb grofa Collatina di Collalta, kojemu je knjiga i posvećena, a uokviren je motom „Regvm opes aeqvat animis“ („U duhu dostiže bogatstvo kraljeva“). Collaltov grb ovalno obrubljuje vijenac naizmjenice postavljenih svitaka i maskerona, a u podnožju se nalazi prepoznatljivi znak bunara te oznaka radionice tiskara Andrea Arrivabenea: In Vinegia – Al segno del Pozzo – MDXLVII. Ta je oznaka zapravo uništena, ali je ista tiskana i na posljednjoj stranici, s dodatkom ispod „Scribit in marmore laesvs“ („Onaj tko je ranjen piše u mramoru“). Sam znak grba ovalnoga je oblika, s dva tamna i dva svijetla polja, obrubljen svicima, a na vrhu je okrunjen viteškom kacigom s biljnim ukrasima. Povrh kacige ističe se simbolički lik ženskoga torza s glavom koja ima tri lica – jedno je postavljeno frontalno, a dva su u profilu. Lik u lijevoj ruci, pretpostavlja se, drži pehar s vodom, dok u desnoj drži simbolički prikaz grada s trima tornjevima, što ukazuje na činjenicu da se radi o grbu obitelji Collalto, grofova iz Trevisa (Radić 127; Ljubić; Lubina 171–172).

Zanimljiv tiskarski znak nalazimo također i na naslovnoj stranici *Justinijeva Zakonika*, knjige poznatoga njemačkog pravnika Melchiora Klinga, tiskane 1584. godine u Lyonu (br. 13). Radi se, naime, o tiskarskome znaku tiskara Bartholomea Vincentiuma koji predstavlja ruku koja izlazi iz oblaka i drži grančice, a oko koje se obavija zmija iznad koje je Oko Božje. Samu knjigu krase kožni uvez u slijepome tisku, a u središnjemu pravokutnom polju prednjih korica lik je Justicije (Pravde) s mačem i vagonom. U središnjemu pravokutnom polju stražnjih korica lik je Lukrecije s bodežom, a oba središnja polja, i prednjih i stražnjih korica, uokviruju florealni ornamenti s portretnim medaljonima (Lubina 172).

Uvezi knjiga koji su pripadali gimnazijskoj knjižnici često su i vrlo bogato dekorirani, a nalazimo ih kartonske, u pergameni, kožne, kožne u slijepome tisku te drvene korice presvučene kožom u slijepome tisku. Ono što, osim uveza, knjigama također daje dodatnu muzealnu vrijednost jesu inicijali i naslovi u boji, ukrasne vinjete, florealni ornamenti s portretnim medaljonima, vitičasti ornamenti te florealne dekoracije u zlatotisku koje se nalaze ponegdje na hrptu. Uz različite rukopisne bilješke na marginama u knjigama su vidljivi i rukopisni ex librisi, i to najčešće na naslovnim stranicama, no ponegdje ih nalazimo i na prvoj stranici, na predlistu ili posljednjoj paginiranoj stranici. Prema ex librisima se, dakako, može pratiti i put koji je neka knjiga prešla do trenutka kada je

konačno dospjela u Muzej, odnosno može se saznati tko su bili njezini prijašnji vlasnici, jesu li to bili privatni imatelji ili ustanove, kakav su literaturni ukus nje govali, kada je knjiga bila u njihovome vlasništvu i slični podatci. I doista, neće zvučati pretenciozno ako se kaže da se iz svih tih materijalnih obilježja na koje nailazimo prilikom analize *stare knjige* sasvim sigurno može roditi spoznaja o, kako je to svojevremeno sažela i sama Malbaša, „kulturnim potrebama i interesima, o stupnju obrazovanosti, ukusu, ekonomskoj snazi, stranim utjecajima i t. d. svojih bivših vlasnika, pojedinaca ili cijele društvene klase” (Malbaša 164; Lubina 172–173). Napokon, svi ti podatci koje iščitavamo iz različitih slojeva knjige podjednako su važni za njezin povijesni identitet pa se ovdje doista može govoriti i o procesu, koji će Vinaj, zapravo, vrlo precizno okarakterizirati kao svojevrsnu *knjižničarsku arheologiju* unutar koje se otkrivaju upravo slojevi značenja knjige – muzealije (Vinaj, *Kulturno-povijesna i znanstvena ishodišta* 90; Lubina 173).

Slijedeći *ex librise* u tiskopisima 16. stoljeća, prvo ćemo naići na njihove različite manifestacije – od onih vrlo čitkih, s imenom, prezimenom, inicijalima, godinom i sl., pa sve do onih koji su u potpunosti nečitki ili pak do onih *ex librisa* bivšega vlasnika koji su čak i prekriženi. Primjerice na naslovnici knjige Georgija Sabina *Fabvlarvm Ovidii interpretatio* iz 1572. godine (br. 10) vidljiv je prekriženi *ex libris* bivšega vlasnika ispod kojega se jasno iščitava rukopisni *ex libris* *Iz Knjižnice K. gimnazie osječke*, što upućuje na činjenicu da je knjiga prethodno bila u vlasništvu neke privatne osobe prije nego je, može se pretpostaviti, kao dar ušla u fond gimnazijske knjižnice. Pregledavajući potom i ostale knjige, pri samome vrhu naslovne stranice knjige *Lvciani Samosatensis Dialogi selectiores* iz 1554. godine (br. 7) iščitavamo tako i rukopisnu bilješku *Ex Numero Librorum Timothei Joannonyos*. Taj podatak nedvojbeno govori da je knjiga bila u vlasništvu rumškoga učitelja Timotea Jovanovića⁵ iz čije je ostavštine svojevremeno od Ministarstva financija u gimnazijsku knjižnicu pristiglo čak 470 svezaka knjiga. Osim u navedenome tiskopisu Jovanovićev rukopisni *ex libris* također pronalazimo i na drugim knjigama iz njegove ostavštine, između osta-

⁵ Iako je prema dostupnim arhivskim spisima vidljivo da je c. kr. Financijalno kotarsko ravnateljstvo u Osijeku kasnije zahtijevalo da se dotične knjige rumškoga učitelja otpreme u Dvorsku knjižnicu u Beču (HR-DAOS-157 Velika gimnazija Osijek, spis br. 5/1861., kut. br. 8; HR-DAOS-157 Velika gimnazija Osijek, spis br. 30/1861., kut. br. 8; HR-DAOS-157 Velika gimnazija Osijek, spis br. 44/1861., kut. br. 8), velik broj njih Burić kasnije pronalazi u Odjelu knjižnice Muzeja Slavonije. Većinom su to bile ruske knjige i udžbenici iz 17. i 18. stoljeća od kojih su neke uvrštene i u inventar (Burić, *Stara gimnazijska knjižnica* 190).

loga, i na preliminarnim ili naslovnim stranicama nekih izdanja iz 18. stoljeća, konkretno u latinskoj ili ćiriličnoj inačici (Orfelin, Z. *Iskusni podrumar*, Beč 1783.; Baumeister, F. C. *Logika*, Moskva 1760. i *Elementa philosophiae recentioris*, Leipzig 1747.; Schröckh, J. M. *Allgemeine Weltgeschichte für Kinder*, Leipzig 1786.; Alvarez, M. *Principia seu Rudimenta grammatices*, Würzburg 1756.). Da su knjige po primitku postale vlasništvo gimnazijske knjižnice, vidljivo je, daka-ko, i po inventarnim brojevima na unutrašnjoj stranici prednjih korica, na preliminarnim stranicama i na naslovnici, a ponegdje i po pečatu KR. GIMNAZIJE U OSIEKU (Lubina 173–174).

Još jedan zanimljiv podatak o vlasništvu nalazimo i u knjizi *De philosophia* M. T. Cicerona iz 1579. godine (br. 11), u kojoj je na sredini naslovne stranice razvidan rukopisni ex libris vlasnika *Kostić*. S obzirom na nepostojanje podataka koji bi nam nešto više mogli reći o samome vlasniku, na temelju ovoga ex librisa može se samo predmnijevati da se možda radi o jednoj od knjiga iz knjižnice osječkoga trgovca Antuna Kostića (Lubina 174). Naime, ta je knjižnica imala približno 100 knjiga, uglavnom na talijanskome, latinskome, njemačkome i hrvatskome jeziku. Kada je nakon smrti Kostića 14. veljače 1765. godine izrađen popis njegove imovine, u njemu se spominje i dotična brojka od 100 knjiga. Popisivač je tada, iz nekoga razloga, izdvojio samo 49 knjiga, popisavši ih samo po naslovu, bez imena njihovih autora (Mažuran, et al. 46). No, iako se djelo *De philosophia* ne nalazi na tome popisu, ostaje nam samo pretpostaviti, s obzirom na to da ni za ove popisane, kao ni za ostale knjige nije poznato gdje su na kraju završile, kako je doista možda riječ o jednome od izgubljenih djela privatne knjižnice trgovca Kostića. Osim, dakle, u navedenim primjercima, različiti rukopisni ex librisi vidljivi su i u mnogim drugim knjigama unutar Gimnazijske knjižne zbirke. Konačno, identificiranjem svih tih poznatih i manje poznatih imatelja prema kojima se doslovno može pratiti put knjige *iz ruke u ruku* te prodiranjem u mnoge, još neistražene slojeve njihova značenja, svakako se otvara prostor za jedan posve novi, širi pristup ovoj problematici koji će zasigurno pridonijeti još boljemu razumijevanju i rasvjetljavanju same kulturne i prosvjetne povijesti dotične sredine (Lubina 174).

Naposljetku, nakon pomnoga iščitavanja i prepoznavanja mnogih slojeva značenja koje u sebi krije *stara knjiga*, a koja nam se jasno ukazuju bogatstvom materijalnih obilježja koja kontekstualiziraju neko prošlo vrijeme, možemo, bez ikakve dvojbe, konstatirati da takva knjiga doista poprima svojstvo muzejskoga predmeta, odnosno muzealije. Iako je izgubila, dakle, svoju prvotnu funkciju

i onaj prvotni kontekst u kojemu je egzistirala kao knjiga namijenjena profesorima i učenicima unutar fonda gimnazijske knjižnice, ona je izmještanjem u muzealnu realnost nastavila svoj život postajući upravo svjedokom vremena i prostora u kojemu je nekada živjela, a kojega iznova potpuno komunicira u sadašnjosti. Njezina umjetnička vrijednost, ali i svojstvo dokumentarnosti koje u sebi utjelovljuje kao predmet baštine, značajke su koje joj, u konačnici, s pravom omogućuju da poprimi posve legitimni karakter kulturno-povijesnoga vrela (Lubina 174–175).

Zaključak

S obzirom na činjenicu da se Gimnazijska knjižna zbirka danas nalazi u prostoru Muzeja Slavonije, dakle u izmještenome prostoru, prostoru koji nije njezin primarni habitus, ovim joj se istraživanjem nastojalo pristupiti upravo i s muzejskoga stanovišta. Konkretno, namjera je bila utvrditi muzealnost *stare knjige* kao predmeta koji u sebi nosi svojevrsan odslik kulturnih, društvenih i obrazovnih prilika, a kojima je tijekom vremena isti bio izložen. Za potrebe istraživanja, osim nekoliko primjeraka iz 18. stoljeća, analizirano je i 14 tiskopisa iz 16. stoljeća koji su zavedeni u posebnome inventaru Odjela knjižnice Muzeja. Potonji ujedno predstavljaju i najstariji i zapravo najvrjedniji dio same Gimnazijske knjižne zbirke. To, između ostaloga, potvrđuje i činjenica da su na pregledanim publikacijama uočene vrlo bogate dekoracije i ornamenti, rukopisne bilješke, *ex libris* i posvete bivših vlasnika te doista impresivni uvezi, pečati, naljepnice i tiskarski znakovi. Stoga se, bez ikakve dvojbe, na temelju svega navedenog može zaključiti da se dotični primjerci doista mogu iščitavati kao muzejski predmeti, odnosno muzealije koje imaju svoj povijesni identitet. Jer, iako su izgubile svoju inicijalnu funkciju koju su imale unutar fonda gimnazijske knjižnice, izmještanjem u novu muzealnu realnost te su knjige postale suptilni svjedoci vremena i prostora kojega, na jedan novi način, komuniciraju u sadašnjosti. Napokon, iz toga proizlazi i da se sama Gimnazijska knjižna zbirka može okvalificirati i percipirati kao kulturno-povijesno vrelo, kao autentičan spomenik jednoga vremena u kojemu je i sama sudjelovala. Kako svojom prvotnom ulogom u obrazovanju mnogih mladih naraštaja, tako ujedno i kao predmet baštine, odnosno korpus knjiga koji se iščitava kao svojevrsan dokument, ali sada u suvremenome muzejskom kontekstu.

Citirana literatura

- Aparac-Gazivoda, Tatjana. „Publikacija i znanje u bibliotekarstvu.“ *Informacijske znanosti i znanje*, uredili Slavko Tkalac i Miroslav Tuđman, Zavod za informacijske studije, Filozofski fakultet, 1990, str. 109–116.
- Burić, Vesna. „Knjižni fond kao odraz društveno-kulturno-obrazovnih prilika – na primjeru stručno-znanstvene knjižnice Muzeja Slavonije.“ *Osječki zbornik*, sv. 17, br. xx, 1979, str. 223–239.
- Burić, Vesna. „Stara gimnazijska knjižnica kao cjelina u Knjižnici Muzeja Slavonije: I. dio: 1729. – 1876./77.“ *Osječki zbornik*, sv. 21, br. xx, 1991, str. 175–200.
- Firinger, Kamilo. „Kulturno značenje Osijeka u prošlosti i sadašnjosti.“ *Život i škola*, sv. 4, br. 4-5, 1955, str. 10–13.
- Horić, Andrea. „Knjiga kao izložbeni objekt u knjižnici.“ *Muzeologija*, br. 48/49, 2012, str. 38–45, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=164824. Pristupljeno 12. veljače 2019.
- Hrvatska enciklopedija*. E-izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2016, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18748>. Pristupljeno 13. veljače 2019.
- Lubina, Tihana. *Gimnazijska knjižna zbirka Muzeja Slavonije*. Doktorska škola, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, doktorska disertacija, 2019.
- Ljubić, Marina. „Arrivabene, Andrea.“ *Leksikon Marina Držića*. E-izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2015, <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/arrivabene-andrea/>. Pristupljeno 15. veljače 2019.
- Malbaša, Marija. „Muzejska knjižnica u Osijeku.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, sv. 4, br. 1/4, 1955/1957, str. 164–65.
- Maroević, Ivo. „Fenomen kulturne baštine i definicija jedinice građe.“ *Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova*, uredile Mirna Willer i Tinka Katić, Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998, str. 3–13.
- Maroević, Ivo. „Muzejski predmet kao izvor znanja.“ *Informacijske znanosti i znanje*, uredili Slavko Tkalac i Miroslav Tuđman, Zavod za informacijske studije, Filozofski fakultet, 1990, str. 155–63.
- Maroević, Ivo. „Muzejski predmet kao povijesni izvor i dokument.“ *Informatica museologica*, sv. 36, br. 1/2, 2005, str. 54–57.
- Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta, 1993.
- Mažuran, Ive, et al. *Od turskog do suvremenog Osijeka*. Školska knjiga, 1996.
- Radić, Mladen. „O grbovima i vlasnicima knjiga 16. stoljeća u knjižnici Muzeja Slavonije u Osijeku (Fugger u Muzeju Slavonije).“ *Osječki zbornik*, sv. 30, br. xx, 2011, str. 119–30.
- Radovanlija Mileusnić, Snježana. „Ustroj i organizacija knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj.“ *Muzeologija*, br. 38, 2001, str. 7–132.

Vinaj, Marina. „Kulturno-povijesna i znanstvena ishodišta spomeničke knjižnice Prandau-Normann.“ *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, br. 29, 2013, str. 77–93.

Vinaj, Marina. *Tiskopisi XVI. stoljeća iz riznice Muzeja Slavonije u Osijeku: Muzej Slavonije, Osijek, travanj-prosinac 2007*. Muzej Slavonije, 2007.

ARHIVSKO GRADIVO

HR-DAOS-157 Velika gimnazija Osijek, spis br. 5/1861., kut. br. 8

HR-DAOS-157 Velika gimnazija Osijek, spis br. 30/1861., kut. br. 8

HR-DAOS-157 Velika gimnazija Osijek, spis br. 44/1861., kut. br. 8

GRAMMAR SCHOOL BOOK COLLECTION AS A MUSEUM COLLECTION

Abstract

Tihana LUBINA

Faculty of Humanities and Social Sciences
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Lorenza Jägera 9
HR – 31 000 Osijek
tlubina@ffos.hr

This paper explores and analyses as a museum subject the Grammar School book collection from the Museum of Slavonia, formerly known as the Library of the Royal Grammar School in Osijek. An old book can, due to its historic identity, faithfully reflect the historical events of a certain environment and generate new insights that influenced it through time. In this light, selected units of the Grammar School book collection have been analysed with the aim to show that certain items from the collection can function as museum subjects in the new museum reality. This paper confirms that, through their role as active participants in time and space, such museum subjects can communicate with their unique materials (book bindings, decorations, ex libris, dedications, seals, margin notes, and so on) and become an authentic and reliable historic source for future studies of the cultural and historic uniqueness of the Osijek region.

Keywords: Grammar School book collection, Museum of Slavonia, museum collection, museum subjects, old book